

1915

Inledning

Majdemonstrationen 1915 var den första efter krigsutbrottet i augusti 1914. Det var naturligt att kriget – också dess återverkningar på Sverige antydde (dyrtid) – och fredsfrågan var de uteslutande ämnena i majtalet. Ansvar för kriget låg enligt Branting på de autokratiska kejsardömena Tyskland, Österrike och Ryssland. Tysklands överfall av det neutrala Belgien nämndes, för det neutrala Sverige och för Branting en livsviktig fråga. Branting erkände att Internationalen varit för svag att förhindra krigsutbrottet men ansåg inte att den gjort "bankrutt". Framför allt gällde dess fredsprogram fortfarande, nu för tiden efter kriget så att detta krig skulle förbli "det sista" – så också rubriken på majtalet – och sluta med en rättvis, säker och varaktig fred, bland annat med respekt för självbestämmanderätten, för Branting under viktiga krav.

Arbetet med att samla Internationalen igen och formulera fredskraven hade påbörjats, med socialdemokraterna i de neutrala länderna i spetsen men i övrigt efter de olika läger som hade bildats efter krigsutbrottet. Den neutrala sydgruppen (Italien, Schweiz) möttes i Lugano i september 1914, den neutrala nordgruppen (Danmark, Norge, Sverige och Holland) i Köpenhamn i januari 1915, ententens socialdemokrater i London i februari och centralmakternas socialdemokrater i Wien i april. Branting nämnde dock inte dessa konkreta fredsaktiviteterna från Internationalens sida men de omtalas i den av Branting medförfattade resolutionen. I resolutionen återfinns också kravet på fortsatt svensk neutralitet och naturligtvis majdemonstrationernas ursprungliga krav på 8-timmarsdag.

1. Majtalet

- Ort: Stockholm, Ladugårdsgärde, andra talarstolen.
- Ämne: Det sista kriget.
- Källa: Social-Demokraten 1915-05-03, s. 3, Majdemonstrationerna – freds demonstrationer. Även avtryckt i: Hjalmar Branting, Tal och skrifter, 6, s. 35-44.

Jag vill, yttrade talaren, återföra i edert minne den allvarstid, som bredde sig över hela vårt land de första augustidagarna i fjol. Sedan dess har mycket hänt här hemma, som efter den första uppskakningen av vårt folk fångslat intresset vid mindre ting och skjutit undan det väsentliga. Eljes är 1 maj en glädjens dag, då vi samlas med ljusa framtidsförhoppningar, kunnat se tätnade leder, se framåt mot mål, som vinkade allt närmare. Men i år måste allvaret ta överhand, och dagen måste bli en självrannsakens dag för hela Internationalen.

Är det då så, att arbetarrörelsen, att Internationalen gjort bankrutt, att allt har sammanstörtat, att våra ansträngningar ha varit riktade åt felaktigt håll? Nej, förvisso, så är det inte. Fastän vi se runt om oss i världen namnlösa fador, som ingen tid skådat, trots att vi också här ha fått en släng med i den dyrtid, som väcker i de allra flesta hem bekymmer för morgondagen, trots allt måste vi säga oss, att vi *icke* varit på oriktig väg. Mänsklighetens historia är fylld med felslagna ansatser, felslagna revolutioner, tills förutsättningarna hopat sig så, att man kunde lyckas med det genombrott man kämpat för. Tänk på de tider, då den sociala kampen kläddes i religiös dräkt, hur många århundraden föregångare, till reformationen offrade liv och blod skenbart fåfängt, tills välvningen dock kom på 1500-talet! Se hur förra seklet, särskilt dess förra del, är fyllt av tillbakaslagna ansatser att förverkliga något av den franska revolutionens grundtankar! De ansatserna slogos ner av de maktägande, men skall därför någon säga, att det varit förgäves, att de som förde fram dem voro på felaktig väg? Nej, förvisso icke! Se på proletarietets första trevande försök att omstörta det gamla, där arbetarna ingenting hade att säga till om, revolutionen efter det förra stora europeiska kriget 1870-71, den slogs ned och då det såg ut efter Kommunens krossande som om arbetarrörelsen erhållit ett dråpslag. Men det dröjde endast något årtionde, så samlade den sig åter vida starkare. Eller se på vårt östra grannland, där revolutionen reste huvudet så oemotståndligt efter japanska kriget, år 1905. Det räckte inte länge, förrän det visade sig, att det gamlas makter ännu hade övertaget, men tror någon därför att kampen är lyktad, och att den *kan* lyktas på annat sätt än med folkkravens seger?

Det är inte så lätt för en ny social rörelse att tränga sig fram. Det kräver sin tid. Och genom tillbakaslagna ansatser, genom tillfälliga nederlag går dock vägen framåt, därför att de framdrivande krafterna hopa sig, tills de bli oemotståndliga. Vi voro *inte* inne på fel vägar, men väl var det så, att Internationalens sammanslutning ännu icke hade i sin makt att förhindra de fruktansvärda massmord, som kapitalistiska och imperialistiska strömningar i världen förberedde.

Till en början gick det att undvika allmänt krig, och vi kunde hoppas, att det skulle gå också i fortsättningen. Men låt oss tänka efter, hur sedan verkligheten var! Ingenstädes hade arbetarklassen statsmakten i sin hand. Ledningen av nationernas öden låg överallt i motståndarnas händer. I det faktum, att arbetarrörelsen ännu blott var en minoritet på framryckning, ligger i själva verket den stora giltiga ursäkten till att ej de förhoppningar kunnat infrias som man hyste till Internationalen, kanske också ursäkten till att det lands parti, som man vant sig att betrakta som Internationalens kärna, ej kunde något uträtta, när krigsfaran drog upp på allvar. I Frankrike, där man ej hade räknat med arbetarrörelsen som en sådan makt, hade den dock under vår bortgångne Jaurès ledning blivit en faktor, så att det kunde bli en samverkan mellan den och regeringen att göra allt för att bevara freden. Men hur såg

det ut i Tyskland? Våra tyska partivänner voro hänvisade till att protestera utanför, men över deras huvuden gingo de styrande sin väg fram, mäktiga att kunna trotsa den vilja, som uttrycktes av folket i val. Där behövde ej det krigsparti, som opererade i skuggan, alls tänka på att taga hänsyn till socialdemokratins krav och till vad som uttalades på en rad folkmöten. Nej, vi ha fått lära oss, att när avgörandet låg till sist i Wien hos de högsta kretsarna där, då betydde det så litet, vad världens arbetare ville. Ännu har ej utvecklingen hunnit längre, än att de styrande kunde fortsätta sitt brottsliga spel om folkens välfärd, som om protesterna aldrig funnits till.

Under de sista julidagarna var det enighet hos Internationalen i *alla* länder, icke minst i Tyskland och Österrike, om att ansvaret låg i Österrike samt hos de bestämmande i Tyskland, vilkas representant stödde krigspartiet i Wien. Vi här i Sverige gingo då längre i objektivitet än man gjorde vid Internationella Byråns sista möte. När det drog upp till storm visste vi att peka *också* på krigspartiet i vårt östra grannland, som ingalunda skall glömmas, när ansvaret fördelas. Den ryska mobiliseringen bidrog förvisso att ge bränsle till krigsutbrottet. *Alla* de stora kejsarrikena, där folkets vilja ingenting betyder i jämförelse med de härskande kretsarnas, alla tre dela ansvaret, alla tre skola inför mänsklighetens domstol svara för de fasansfulla olyckorna.

Bakom låg ju den ekonomiska striden om Balkanhalvön och länderna därbakom, vilken skulle behärska områdena där, utnyttja dessa rika länders skatter och bringa dem att flyta in i sina besittande klassers kassakistor. Där ha vi de materiella intressena, som vi socialdemokrater alltid pekat på. När de ideella synpunkterna avfärdas med en axelryckning, när man ej vill höra talas om att England, som det självt säger, ingrep för att försvara de små staternas rätt och traktaternas helgd, ja då bestyrka våra borgerliga motståndare blott vår syn på tingen, att de materiella intressena i dessa konflikter ytterst äro, de bestämmande. Men man må icke förstå detta så, att de ideella motiven ej skulle spelat någon vidare roll. Vi se, hur de materiella intressena olösligt sammanflätas med de ideella för att åstadkomma indragning i kriget. Englands härskande klasser hade stora materiella intressen att tillvarataga, men vi veta numera, att det ändå ej räckt till, om icke andra synpunkter spelat in: anfallet på Frankrike, men främst kränkningen av det neutrala Belgien. Detta sista bröt motståndet mot kriget; då *måste* även Englands demokrater och flesta socialister säga sig, att de ej längre hade något val. Må vi alltså se till, att vi ej för ensidigt skjuta fram vare sig den ena eller den andra verkande faktorn.

Men vi få icke gå därhän, att vi säga oss, att därför att imperialismen är en så mäktig företeelse var kriget *oundvikligt*. Säger man så, ja då *ursäktar* man vad som hänt, säger att det kom av makter starkare än människors vilja. Vi kunna ej stanna vid en sådan fatalistisk åskådning. Det hade gjorts kraftiga ansatser till utjämning av motsättningarna, som blott behövt mogna några år till, så hade katastrofen ej kommit.

Det försöktes engelsk-tysk utjämning, men Englands förslag om flottrustningarnas begränsning avvisades. Det försöktes franskt-tyskt närmande, och i spetsen gingo Jaurès och Sembat samt på den tyska sidan dr Frank, som nu fallit för sitt land med ära. Det syntes löftesrikt – och nu... [så i texten]. Bland allehanda gissningar, som kommit till synes, är även den, att man inom det ryska krigspartiet såg just dessa ansatser med särdeles oro och även därför önskade, att det skulle bryta löst ju förr dess hellre. Jag lämnar detta därhän, men visst är att man behöver ingalunda utgå som från en *nödvändighet*, att imperialismens konkurrens *måste* driva till en katastrof. Se hur det står till eljes i den ekonomiska världen! Där föres först ett hänsynslöst krig med alla medel, men så kan det hända en dag, att man kommer underfund med, att den vägen inte är den klokaste, och att kämparna slå sig tillsammans och dela upp marknaden, så att man tillsammans tillgodoser sina intressen och sparar in krigskostnaderna. Men möjligheten att även för staternas del gå en sådan väg slogs brutalt sönder av dem, som bära ansvaret för världskatastrofen.

Ja, ansvaret skall en gång utkrävas, och därför är det en sund känsla, när man i Västeuropa ropar, att vedergällning måste följa, hur högt de brottsligt än sitta. Man kan lämna därhän, om alltid de riktiga ansvariga äro utpekade, men själva känslan är riktig, och ve dem en gång, när det står klart med deras skuld.

Men när så lavinen var i rullning, när den ej längre kunde hejdas, ja, då kändes det överallt i de länder, som lågo i skottlinjen, som att här gällde det hela deras egen existens. Då kom det fram denna känsla av samhörighet, som ej märkes till sin styrka och djup, förrän de värden, som den vill bevara, hotas av en verklig fara. I sådana stunder stiger en så stark känsla upp ur folksjälén, att det hjälper inte det minsta med teoretiska spekulationer om dessa världens större eller mindre dyrbarhet. Det nationella självt är så djupt rotat sedan århundraden, att vi ej kunna bli det kvitt, även om vi skulle begå den dårskapen att försöka. Också här flätas de materiella och ideella intressena samman. Det kan t.ex. icke vara likgiltigt för en arbetarklass, om landets avsättning genom ett brutalt maktspråk utifrån kringskäres, om genom återverkan arbetslöshet eller kanske dyrtid inträder.

Nej, så många äro de gemensamma intressena, att det är naturligt, att folkets alla klasser resa sig för att värja sitt liv. Därför ha vi intet fog och ingen rätt att fälla dom över de broderpartier, som vid krigsutbrottet kände, att nu äro vi oss själva närmast nu gäller det att se till, att vi inte bli nedtrampade. Det är orätt att gent emot beslut, fattade under de första dagarna, utslunga beskyllningar för att den ena eller andra skulle ha "svikit Internationalen". Den oundvikliga, objektiva kritiken över våra broderpartiers handlingssätt kan börja först längre fram, när den första okunnigheten skingrats om vad som föranlett kriget, om vad som passerat också på andra sidan om de ridåer, som de styrande släppte ned kring folken, då det förfärliga skulle ske. Då kan man fråga sig, om det kan försvaras, att socialdemokrater utan starkare protester

låtit sig dragas med i ett anfall mot ett neutralt land, som intet gjort för att utmana. Då kan man fråga sig om det ej är för mycket av det goda, om de nationella stämningarna även bland socialdemokrater gå så långt, att de tyckas kunna uttryckas t.ex. i "Deutschland über alles". Intet fädernesland får älskas så, att det förhindrar kärleken till mänskligheten. Man måste klart se att mänskligheten behöver dem alla, och att därför intet får breda sig på sådant sätt, att det hindrar andras goda rätt och frihet. Därför måste vi förbehålla oss kritiken över det ena eller andra broderpartiet, om det nu felat av svaghet eller ryckts med av stämningar. Oss, som äro lyckliga nog att stå utanför, anstår det ej att egenrättfärdigt fälla domar, men vi förbehålla oss att säga ärligt och rent ut sanningen, sådan vi måste se den.

Men då är det också klart, att vi kunna ej ropa nu i detta fruktansvärda blodbad: fred till varje pris, så att det blir slut nu på ögonblicket! Kanhända de faktorer, som drevo fram kriget, då skulle stå orubbade kvar och det blir blott ett vapenstillstånd, som innebär fröet till nya katastrofer, nya blodbad? Vår hela strävan måste fastmer gå ut på, att freden slutes så, att dessa ohyggligheter blir *det sista kriget*. Men det beror, på vilka villkor freden slutes.

Och på vilka förutsättningar kunna vi då önska fred? Från Tyskland och Österrike ha höjts röster om "fred utan förödmjukelse för något folk". Ja, om tonvikten lägges på de sista orden, så kan det ligga någon sanning däri. Men om det gäller den djupaste förödmjukelse för dem, som varit med om att driva fram detta massmord, ja den skulle hälsas överallt i världen som en rättfärdig gärning.

Mer att hålla på än denna något negativa formel finna vi dock, om vi gå tillbaka till Internationalens gamla fordringar. De äro, som de sammanfattades i Köpenhamn; obligatorisk skiljedom, rustningarnas inskränkning med allmän avrustning som mål, parlamentarisk ansvarighet för utrikespolitiken och sist men icke minst varje folks fulla självbestämmanderätt. Det finns ingen utopi över sådana yrkanden, vad än våra militarister må säga. Det behövs ingen revolution för att förverkliga dem, de höra ej hemma i fantasins blå rymder. Delvis äro de redan förverkligade, nota bene, i de länder, där *demokratin* har något verkligt att säga. Och där den ej har det och de kunna förefalla som för långt gående från verkligheten, visar detta blott nödvändigheten att föra striden just för demokratin, för folkviljans bestämmanderätt mot härskarviljan, med större energi och klarare inriktning härpå än förut.

Ja, det behövs, att en fred på sådana villkor, som sörjer för, att detta krig blir *det sista*, kommer till stånd *snart*. Vi se det ena tecknet efter det andra på detta krigs fruktansvärda härjningar. Jag talar därvid inte blott om de stympade liken, om de snart kanske miljoner sårade, som äro dömda att framsläpa en olycklig tillvaro, om alla de värden, som förstörts och för vilka mer eller mindre ersättning sedan skall utpressas av de dignande folken. Nej, vad som är värre än allt detta är det fruktansvärda *hat mellan nationerna*, som nu stiger upp i så många hjärtan även hos de

bästa. När vi se hur själva folksjälen förgiftas av detta krig, då måste alla krafter, som kunna något uträtta för en rättfärdig fred, spännas till det yttersta.

Det gäller att återupprätta i görlig mån förbindelsen mellan bröder, som nu mörda varandra. Vi neutrala länders medborgare och främst vi socialdemokrater ha här en stor uppgift: att sammanföra dem i skilda länder, som när blodruset sjunker tillbaka, *vilja* återupptaga kampen för den frigjorda mänsklighet, som trots allt skall komma.

Ty det är ej sant, att Internationalen gjort bankrutt, gått under. Den har slungats tillbaka av händelsernas fruktansvärda tryck, men arbetet för en ny International skall återupptagas, och allt pekar på, att den skall i allt väsentligt byggas på våra gamla kända principer. De hålla, även efter världskriget. Den sociala utvecklingen måste gå sin gång, med nödvändighet skall arbetets folk fostra sig att självt överta produktionen, de nu härskande klasserna skola skjutas undan från sina privilegier, och i stället träder hela det arbetande folket i de olika nationerna in i den fulla ledningen.

När vi sålunda mitt i krigslarmet åter resa våra standar, göra vi det medvetna om, att vi hela tiden varit i allt väsentligt på rätt väg och att även genom nederlagen, genom bloddopen för vår rörelse, även trots det ohyggliga, att bröder stå mot bröder i skyttegravarna för att mörda varandra, även trots och genom detta gå våra höga mål till sitt förverkligande. Ett leve för arbetarrörelsens framtid, mitt i världskriget, trots världskriget, förbi världskriget, fram till fred och frihet, ett leve trots allt för den internationella socialdemokratin!

2. Resolutionen

- Källa: SAP, Verksamhetsberättelse 1915, s. 5-6. – Resolutionen utarbetades av Hjalmar Branting, Erik Palmstierna och Per Albin Hansson, och Branting fick i uppdrag att redigera den slutgiltiga versionen.

Sedan ett kvarts sekel är 1 maj mönstringsdagen, som i alla länder samlar arbetets folk. Mot kapitalismen, som suger ut arbetarens kraft och plundrar honom på livets lycka, restes kravet på *lagstadgad 8-timmars-dag*. Mot de härskandes krigsrustningar ropade den socialistiska arbetareklassen ut över gränserna sin samfällda vilja till *fred och folkförbrödring*.

Förgäves! Arbetareklassen har icke haft makt att hindra att i de stora militärmonarkierna rovlystna krigspartier djärvdes övermodigt avvisa all fredsmedling och med lätt hjärta tända världskrigets flammor. Europas alla ledande nationer ha slungats in i en jättekatastrof utöver alla förut kända mått. I miljoner

räknas redan blodsoffren, förödelsen av materiella värden i hundratals miljarder, och de ideella värden, som gå till spillo när folken resas i hat mot varandra, undandraga sig varje uppskattning. Och allt detta ytterst för en hänsynslös kapitalistisk expansionspolitik, i vars tjänst trätt en hemlig, oansvarig stormaktsdiplomati, medan det hejdlösa kapprustande, som alla bedyrade skulle vara fredens värn, endast stegrat blodbadet och förstöringarna i det oerhörda.

Dock, ju hemskare och långsvarigare kriget härjar, desto starkare stiger från *alla* folk det gemensamma ropet: *Fred!* Icke en falsk och bedräglig fred, som trampar rätten under fötterna och därför bär i sig fröet till nya lika upprivande strider, utan en *tryggad* och *varaktig* fred. Internationalen har gång på gång visat vägen ut ur de krigsfaror de härskandes politik frammanat, och mitt under kriget ha arbetarpartierna i skilda länder, både neutrala och krigförande, vid möten i Lugano, i Köpenhamn, i London, åter fört fram dessa alltjämt för alla gemensamma riktlinjer. I Köpenhamn pekades på obligatorisk skiljedom, rustningarnas inskränkande med allmän avrustning som mål, parlamentarisk ansvarighet för utrikespolitiken, och sist, men icke minst, det fulla erkännandet av *alla folks själbestämningsrätt*.

Sveriges arbetande folk samlar sig denna 1 maj, i världskrigets skugga, i en brinnande maning till sina bröder i alla länder, krigförande såväl som neutrala, att sätta in hela sin kraft för *snarast möjliga fredsslut efter dessa linjer*, som ensamma kunna trygga mot nya återfall i krigets fruktansvärda elände.

För vårt eget lands vidkommande har den fasta neutralitetspolitik vår regering från början valde oryggligt fullföljts, och en alltjämt lika överväldigande folkmening väntar med visshet att så skall fortsättas. Tyvärr har regeringen däremot varken visat tillräcklig eftertänksamhet eller kraft för att avvärja eller åtminstone mildra den *dyrtid*, som de krigförande genom mångahanda åtgärder kastat in över vårt neutrala land. Man har dröjt med ingripanden tills det varit för sent, man har icke använt de kraftiga medel, vilka riksdagen ställt till förfogande. Man har stått tveksam och dröjande medan exportförbudet öppet kringgåts, och rent landsförrädiska spekulationer av livsmedelsjobbare, som plundra eget land för att förtjäna hos grannen, ha icke stävjats med den energi, som nationens kränkta rättskänsla krävt lika mycket som dess vitalaste intresse. Följden har blivit stigande dyrtidspriser på

massornas förbrukningsartiklar, medan ockrare på nöden förtjänat förmögenheter. Vi kräva att landets regering också mot *denna verkliga landsfara* äntligen gör sin plikt.

En *tryggad fred*, som folken föreskriva sina herrar, en energisk kamp mot *dyrtidens* olyckor – se där alltså den lösen, som arbetarklassens livsintresse ställer i förgrunden denna 1 maj. Detta möte i [så i texten], räknande... [så i texten] deltagare, sluter sig för sin del fullt och helt till detta fältrop. Men vi veta på samma gång att kampen för arbetarklassens rätt skall börja på nytt, då freden återvänder. Världskriget *måste* ha hamrat in i folkens sinnen att de gamla härskande klasserna leda dem rakt i fördärvet. Desto snabbare bör det då dagas för den nya tid, då ej blott 8-timmarsdagen tryggar arbetarnas vila och fritid, utan *socialismens hela program* börjar bli verklighet i *ett samhälle utan klasser*.